

สถานะของมารดาในฐานะสตรีตามพระวินัย
THE STATUS OF MOTHERHOOD AS THE FEMININE
BASED ON THE VINAYA

ดร.สรวิษฐ์ วงษ์สอด¹

Dr.Sorawit Wongsard

พระมหาอินทร์วงศ์ อิศรภานี, ดร.²

Phramaha InWong Issalaphanee

นายจันทรส์ม์ ตาบูลิง³

Mr.Jantharus Tapuling

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาได้ยกย่องสตรีว่ามีศักยภาพเหมือนบุรุษจึงทรงอนุญาตอุปสมบทแก่สตรี แต่ก็ยังมีทัศนะว่า สตรีเป็นศัตรูแก่บุรุษที่ประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระวินัยสำหรับภิกษุเกี่ยวกับสตรีไว้เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่อาบัติปาราชิกถึงอาบัติทุกกฏ สตรีในพระวินัยนั้นมี 2 ประเภท คือ สตรีแรกเกิดและสตรีที่รู้เพียงสา จากการศึกษาพบว่า มารดาถือว่าเป็นสตรีตามบทบัญญัติของพระวินัย เป็นวัตถุแห่งอาบัติตามที่สิกขาบทนั้นๆ ได้บัญญัติไว้โดยไม่ได้มีข้อยกเว้น ฉะนั้น การกราบไหว้มารดา การสัมผัสกายมารดา จึงถือเป็นความผิดตามพระวินัยทั้งสิ้น การที่ภิกษุจะพึงดูแลและปฏิบัติต่อมารดานั้นเป็นกิจที่ควรทำในฐานะบุตร แต่ควรทำในขอบเขตที่ไม่ละเมิดพระวินัย เช่น การบำรุงทางกายด้วยปัจจัย 4 และบำรุงทางใจด้วยการไปเยี่ยมเยียน ถามไถ่สารทุกข์สุขดิบ และที่สำคัญคือการอนุเคราะห์มารดาให้เข้าถึงธรรม มีสัมมาทิฐิ จึงจะถือว่าได้ทำหน้าที่ทั้งพุทธบุตรและมารดาบุตรได้อย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ: มารดา, สตรี, พระวินัย

---

¹ อาจารย์มหาวิทยาลัยนครปฐม

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Abstract

Buddhism has praised women as potential as men, so the lord Buddha allowed women ordination. However, it also has the view that women are enemies to men who chasten. For this reason, there are many disciplines for monks concerning women including the grave offence and all ecclesiastical offence. There are two types of women in the discipline: the newborn and the feminine. According to studies, it has been found that mother is considered a woman according to the provisions of the discipline and that is the object of offence. There is no exceptions, therefore, mother worship, physical contact are fault of the discipline. The fact that monks will care for and treat their mothers is a good thing to do as a child. It should be done to the extent that it does not violate the discipline, such as nourishing the body with the 4 requisites and nourishing the mind by visiting and talking. Moreover, it is important to support the mother with the access to the dhamma and right view. Hence, it will be considered to work completely both Buddhist's children and mother's children.

Keywords: Motherhood, Feminine, Vinaya

1. บทนำ

ในพระวินัยปิฎกได้กำหนดข้อปฏิบัติของภิกษุต่อสตรีไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อปกป้องภิกษุผู้ประมาทไม่สามารถรักษาจิตของตนให้เข้มแข็ง ไม่ให้ประพฤติกว้างพรหมจรรย์ ดังจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยความว่า “เพื่อให้ภิกษุผู้เคร่งครัดในศีลอย่างสุจริตใจ ได้ประพฤติ ปฏิบัติ พรหมจรรย์อย่างมีความสุข ไร้กังวล” (วิ.มหา. 1/39/27) กับทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียในองค์กรสงฆ์ พระวินัยจึงเป็นข้อบังคับที่ใช้ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หากพระสงฆ์ทำผิดพระวินัยย่อมมีบทลงโทษตามลักษณะของความผิดที่ได้ระบุไว้ ซึ่งจำแนกลักษณะความผิดออกเป็นโลกวัชชะและปณณัติวัชชะ ความผิดที่เป็นปณณัติวัชชะคือความผิดที่เป็นโทษทางพระวินัย ส่วนโลกวัชชะนั้นคือความผิดที่เป็นโทษทางโลก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2546 : 127)

การตีความโลกวัชชะว่าเป็นเรื่องที่ชาวบ้านติเตียนนั้นเบาเกินกว่านัยที่แท้จริง ประเด็นพระวินัยกับสตรีนั้นมีข้อวิพากษ์วิจารณ์กันมาโดยตลอด แต่เนื่องจากพระวินัยได้ระบุและกำหนดโทษสำหรับสตรีไว้อย่างเคร่งครัดและชัดเจนจึงทำให้สามารถปรับอาบัติและลงโทษพระภิกษุที่ทำผิดได้อย่างตรงไปตรงมา

ในปัจจุบันมีภาพพระภิกษุกราบแม่ อาบน้ำให้แม่ สัมผัสเนื้อตัวของแม่ ทำให้เกิดข้อถกเถียงกันว่าหากนับเอาแม่เป็นสตรีตามบทบัญญัติในพระวินัย ภิกษุรูปใดสัมผัสเนื้อ กราบมาตุคาม ย่อมถือว่าต้องอาบัติ แต่บางกลุ่มแย้งว่า บิดามารดานั้นเปรียบเป็นพระอรหันต์ของบุตร พระภิกษุผู้มีฐานะเป็นบุตรจึงควรที่จะอุปัฏฐากดูแลได้โดยไม่ผิดพระวินัย ทั้งสองข้อนี้ทำให้เกิดข้อถกเถียงถึงความเหมาะสม บางกลุ่มขึ้นชมและบางกลุ่มติเตียน ดังนั้น จึงควรตรวจสอบสถานะของมารดาในฐานะสตรีตามพระวินัยให้กระจ่างทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะให้ชัดเจนต่อไป

2. สถานะของสตรีในพระพุทธศาสนา

ในวรรณคดีบาลีของพระพุทธศาสนามีสตรีปรากฏชื่อมากกว่า 700 คน (ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ, 2554 : 1) ทั้งในชาดก ในพุทธประวัติและในพระสูตรต่างๆ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาที่เริ่มให้สิทธิแก่สตรีเป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของสังคมอินเดียในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก เพราะสังคมอินเดียโบราณยุคนั้นมีทัศนคติที่แสดงถึงการไม่ยอมรับบทบาทของสตรี ดังความว่า “สตรีไม่ควรประกอบพิธีกรรมประจำวันตามที่พระเวทระบุไว้ ถ้าหล่อนประกอบ หล่อนจะต้องตกนรก” (พระมหากมล ภาวโร, 2543 : 1) และได้แสดงให้เห็นว่าสตรีเป็นอันตรายต่อบุรุษ ดังคำว่า “แม่บัณฑิตก็ไม่ปลอดภัยเมื่อคบกับผู้หญิง” (พระมหากมล ภาวโร, 2543 : 1) แต่พระพุทธเจ้าทรงกลับยอมรับว่าสตรีก็มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้เท่าเทียมกับผู้ชาย มีพระดำรัสตอนหนึ่งความว่า “ทางนั้นชื่อว่าทางสายกลาง ทิศนั้นชื่อว่าทิศที่ไม่มีภัย...ยานนี้มีแก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตามผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล” (ส.ส. 15/46/60) ด้วยเหตุนี้จึงทรงอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา ทั้งที่บริบทของสังคมสมัยพุทธกาลนั้นไม่อำนวย แต่ก็ทรงมีพระเมตตาด้วยเหตุผลว่า “มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตผล” ได้ (วิ.จ. 7/402/314) เทวดาตนหนึ่งได้กล่าวถึงความเสมอภาคของบุรุษและสตรีไว้ว่า “ไม่ว่าบุรุษจะเป็นบัณฑิตในทุกสถาน แม้สตรีผู้มีปัญญาดีก็เป็นบัณฑิตในสถานที่นั้นๆ ได้เช่นกัน” (ขุ.อป. 33/31/459-460) และยังมีทัศนคติที่ยกย่องให้เกียรติสตรีในด้านบทบาทที่หลากหลาย เช่น ในฐานะลูก มารดา ภรรยา สะใภ้ เป็นต้น (เปรม ทิมจันทร์, 2521 : 8)

ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะยอมรับสถานะและขีดความสามารถของสตรีในการบรรลุธรรม แต่พระพุทธศาสนานั้นมีหลักคำสอนที่เน้นการประพฤติพรหมจรรย์ สำหรับฝ่ายชายคือการไม่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง สำหรับผู้หญิงคือการไม่เกี่ยวข้องกับผู้ชาย การรักษาวรรณธรรมเป็นแนวทางหลักของการเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา แต่การคลุกคลีกับสตรีนั้นมีความเสี่ยงต่อการรักษาพรหมจรรย์ของภิกษุเป็นอย่างมาก ดังความในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงอำนาจของสตรีที่ทำให้บุรุษพึงพอใจนั้นประกอบด้วยคุณลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ (1) รูปสวย (2) มีโภคสมบัติ (3) มีศีล (4) ไม่เกียจคร้าน และ (5) ให้บุตรแก่เขาได้ (ส.สพ. 18/280/313) จะเห็นได้ว่า ในองค์ประกอบเหล่านี้ รูปสวยหรือความงามของสตรีจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้ชายพึงพอใจและยอมตกอยู่ในอำนาจของสตรี ความเป็นผู้หญิงนั้นจึงมีอิทธิพลชักจูง หรือครอบงำจิตใจของชายให้หลงใหลได้การใกล้ชิดสตรีย่อมทำให้การฝึกตนเพื่อละระแคะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตอบปัญหาเทวดาว่า “หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์ เป็นเหตุที่มาแห่งทุกข์” (ส.ส. 15/58/71)

ในจุนารทกัสสปชาดก ขุททกนิกาย พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “หญิงทั้งหลายในโลกย่อมย้ายชายผู้ประมาทแล้วพวกหล่อนย่อมชักจูงจิตของชายหนุ่มไป เหมือนลมพัดพยุพูนที่พัดตกจากต้นสภาพนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นเหตุสำหรับพรหมจรรย์” (ขุ.ชา.เตรส. 27/47/404) โดยเฉพาะอำนาจของสตรีนั้น แม้จะเป็นธรรมชาติ มีปัญญาเห็นประจักษ์ เป็นที่สักการบูชาของชนเป็นอันมากตกอยู่ในอำนาจของหญิงทั้งหลายก็จะมีเรื่อง เหมือนดวงจันทร์ที่ถูกรากุเข้าไปบดบัง (ขุ.ชา.อสิตี. 33/359/156) ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นรูปอื่น...เสียงอื่น...กลิ่นอื่น...รสอื่น...โณภูมัพพะอื่นแม้อย่างหนึ่งที่จะครอบงำจิตของบุรุษอยู่ได้เหมือนรูป...เสียง...กลิ่น...รส...โณภูมัพพะของสตรีนี้ ภิกษุทั้งหลาย รูป...เสียง...กลิ่น...รส...โณภูมัพพะสตรีย่อมครอบงำจิตของบุรุษอยู่ได้ (อง.เอก. 20/1-5/1-2)

พระดำรัสที่พระองค์ตรัสขึ้นมาเพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าหากภิกษุไม่สำรวจอินทรีย์ของตนเองแล้วเมื่อต้องไปปฏิสัมพันธ์กับสตรีในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งจึงทำให้เกิดปัญหาหรือการประพฤติผิดพระวินัยของพระภิกษุได้ง่ายยิ่งขึ้นแต่นั้นก็ได้หมายความว่าสตรีนั้นเป็นเพศที่เลวร้ายหรือเป็นอันตรายต่อพระภิกษุหรือ

สตรีนั้นเป็นเค้าวางที่ก่อให้เกิดความหายนะต่อการประพาศพรหมจรรย์หากแต่พระองค์ต้องการที่จะย้าเตือนให้พระภิกษุทั้งหลายได้เข้าใจว่าเมื่อจะต้องเข้าไปปฏิสัมพันธ์นั้น ควรที่จะระมัดระวังอินทรีย์ของตนเอง เหตุการณ์ที่เป็นอุทาหรณ์กรณีที่บรรพชิตต้องกลายเป็นผู้พ่ายต่อสตรี เพราะรูป เพราะเสียง เพราะสัมผัสนั้นมีอยู่มาก เช่น กรณีสามเณรที่เป็นหลานของพระเจ้าจุกชุมเถระที่มีหน้าไปรับพระเถระจากป่า แต่ระหว่างทางได้ยินเสียงร้องเพลงของสตรีเก็บฟืน จึงหลงใหลในเสียงเพลงขับของหญิงนั้นและตามเสียงนั้นจนพบกับหญิงที่ร้องเพลง จนเป็นเหตุได้เสียกับหญิงนั้น เป็นต้น

จึงได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า พระพุทธศาสนายอมรับในศักยภาพของสตรี แม้ในการบรรลุธรรมก็สามารถเข้าถึงได้เช่นบุรุษ แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดการรักษพรหมจรรย์ของพระภิกษุ สตรีนั้นนับว่าเป็นศัตรูต่อพรหมจรรย์นั้น เพราะรูป เสียงของสตรีนั้นเป็นสิ่งครอบงำจิตใจของบุรุษได้ง่าย จึงมีบทบัญญัติในพระวินัยเกี่ยวกับสตรีไว้หลายข้อเพื่อความรัดกุม

3. พระวินัยที่เกี่ยวกับสตรี

สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์มีบทบัญญัติสำหรับพระภิกษุต่อสตรี 3 หมวด คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส และปาจิตตีย์ มีทั้งหมด 9 สิกขาบท

ในปาราชิกนั้นมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสงวาสมิได้” (วิ.มหา. 1/39/29) มีต้นบัญญัติมาจากพระสุทินเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน พระพุทธเจ้าทรงดำหนิพระสุทินว่า “เธอสอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าปากงูเห่าเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าหลุมถ่านไฟเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี” “[ภิกษุ] ผู้สอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเป็นต้น ฟังถึงความตายหรือทุกข์ปางตายเพราะการกระทำนั้นเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วก็ไม่ต้องไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนผู้สอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี หลังจากตายแล้วต้องไปบังเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก” (วิ.มหา. 1/39/27)

ส่วนในอาบัติสังฆาทิเสสมีที่เกี่ยวกับสตรีจำนวน 3 สิกขาบท ได้แก่ กายสังสัคคสิกขาบทมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับมาตุคาม คือ จับมือ จับช่องผม หรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาทิเสส” (วิ.มหา. 1/270/293) ในทฎฐุลลวจาสิกขาบทมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พูดเกี่ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพูดเกี่ยวหญิงสาว เป็นสังฆาทิเสส” (วิ.มหา. 1/285/316) และในอิตตคามปาริจริยสิกขาบท มีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมถุนว่า “น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพาศพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้น การบำเรอนี้ของหญิง นั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด เป็นสังฆาทิเสส” (วิ.มหา. 1/291/330)

ในหมวดปาจิตตีย์นั้นมีอาบัติที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยสตรี จำนวน 5 สิกขาบท ประกอบด้วย (1) ทุติยสทเสยสิกขาบท ว่าด้วยการร่วมกัน มีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดนอนร่วมกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. 2/55/243) (2) ธัมมเทศนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม มีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. 2/60/247) (3) โรหปฏิจฉนนสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง มีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. 2/285/432) (4) โรหนิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับมาตุคาม สองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มหา. 2/290/435) และ (5) สังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดิน

ทางไกลร่วมกับมาตุคาม มีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับมาตุคาม โดยที่สอดแม่ชั่ว
ละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มทา. 2/414/522-523)

จากพระวินัยที่ยกมาแสดงนี้พบว่า พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีนั้นเป็นไปเพื่อการยับยั้งในเมถุน
ธรรมโดยเฉพาะ ภิกษุใดที่ยังไม่สามารถขัดเกลาดนเองให้พ้นจากกิเลสตัณหา กามราคะย่อมครอบงำได้โดยง่าย
เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า อาบัติที่เกี่ยวข้องกับสตรีนั้นมี 3 อาบัติ ประกอบด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส และปาจิตตีย์
อาบัติทั้ง 3 กองนี้มีความสัมพันธ์จากระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด ดังนี้

1. อาบัติที่ปรับขั้นพื้นฐาน คือ ปาจิตตีย์ ได้แก่ พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการประพฤตินิ
ชอบในพระวินัย เช่น การพูดจากับสตรี การอยู่ร่วมกับสตรี 2 ต่อ 2 แม้จะไม่ได้กระทำการล่วงเกินใดใดเลย
ท่านก็ปรับเป็นความผิดแล้วคือปาจิตตีย์ เพราะว่าการพูดจา การอยู่ร่วมกัน การเห็นกันบ่อยๆ อาจทำให้เกิด
การหวนไหวและเป็นเหตุให้เกิดการล่วงพระวินัยอื่นๆ ตามมาได้อีก ปาจิตตีย์เปรียบเสมือนข้อห้ามที่เป็นการ
ตัดไฟแต่ต้นลม

2. อาบัติที่ปรับอย่างกลาง คือ สังฆาทิเสส ได้แก่ พฤติกรรมที่ต่อยอดมาจากการพูดจา การอยู่
ร่วมกัน คือ การพูดเกี่ยวพาราสี การพูดขอให้สตรีบำเรอตนด้วยกาม การจับเนื้อต้องตัว มีสัมผัสทางกายกับ
สตรี พฤติกรรมเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดเมถุนธรรมได้ง่าย และเป็นเสมือนเชื้อให้เกิดเพลิงท่านจึงปรับโทษขึ้นมา
อีกระดับหนึ่ง

3. อาบัติที่ปรับอย่างแรง คือ ปาราชิก ได้แก่ พฤติกรรมที่ล่วงละเมิดเมถุนวิรัต คือการเสพเมถุนกับ
สตรี ความผิดนี้มีการปรับอาบัติอย่างหนักคือให้พ้นจากความเป็นภิกษุ เพราะไม่สามารถต่อยอดคุณงามความดี
ในพระพุทธศาสนาได้แล้ว ไม่อาจกระทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ได้แล้ว

4. สถานะของมารดาในฐานะสตรีตามพระวินัย

ในพระวินัยแต่ละสิกขาบทนั้นมีคำจำกัดความสตรีหรือมาตุคามใกล้เคียงกัน คือ หมายเอาสตรี
ทั้งหมดแม้เด็กแรกเกิดก็นับว่าเป็นสตรี ดังที่ปรากฏในสิกขาบทวิภังค์ มาตุคาม หมายถึง หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นาง
ยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้นโดยที่สุดกระทั่งเด็กหญิงซึ่งเกิดในวันนั้น หญิงโตก
ว่านี้ไม่ต้องกล่าวถึง (วิ.มทา. 1/271/194) มียกเว้นแต่เฉพาะในพุทธจุลลวาทสิกขาบทที่หมายเอาหญิงที่รู้
เพียงสาขึ้นไป ดังนั้น จึงสามารถจำแนกสตรีในพระวินัยได้ 2 ประเภท คือ

1. สตรีตั้งแต่แรกเกิด
2. สตรีที่รู้เพียงสา

เมื่อพิจารณาสถานะของมารดาแล้ว ถือว่าอยู่ในข่ายของสตรีในพระวินัยทั้ง 2 ประเภท อันไม่อาจ
เสี่ยงเป็นอย่างอื่นไปได้ ย่อมเป็นวัตถุแห่งอาบัติอย่างแน่นอน ดังปรากฏในกายสังสัคสิกขาบท วินีตวัตถุ ท่าน
ได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า แม้มารดา น้องสาว ลูกสาว ก็เป็นวัตถุแห่งอาบัติ เช่น ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องมารดาด้วย
ความรักฉันทแม่ลูก ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มี
พระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแต่ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.มทา.
1/281/309-310) ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องธิดาด้วยความรักฉันทพ่อลูก ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติ
สังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้อง
อาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.มทา. 1/281/310) ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องน้องสาวด้วยความรักฉันท
น้องสาว ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค
เจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.มทา. 1/281/310)
ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องกายกับอดีตภรรยา ท่านเกิดความกังวลใจว่าเราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้

ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส” (วิ.มหา. 1/281/310)

อนึ่งมีข้อสังเกตในกายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยการจับต้องกายมาตุคาม พระบัญญัติตอนต้น น่าสนใจว่า “ภิกษุใดกำหนดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว...” นั้นย่อมมุ่งเอาที่จิตกำหนดและจิตแปรปรวนด้วยจึงจะเข้าข่ายอาบัติในข้อนี้ แต่หากภิกษุไม่มีจิตวิปริตแปรปรวนก็ยิ่งถือว่าไม่ควร ดังที่พระอรธกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า หากระลึกถึงความผิดในเพราะการจับต้องกายหญิงนี้ แม้เห็นมารดาถูกกระแสน้ำพัดไปก็ไม่ควรจับต้องด้วยมือเลย ฟังฉลาดน่าเรือ แผ่นกระดาน ท่อนกล้วย ท่อนไม้เข้าไปให้ หากไม่มีสิ่งเหล่านี้ฟังนำผ้ากาสาจะไปวางไว้ข้างหน้าแต่ก็ไม่ควรบอกให้จับ หากท่านจับเองแล้วฟังสาวผ้าเข้ามาโดยกำหนดในใจว่าสาวบริวารของตน การจับต้องกายมารดา ท่านยังให้ระมัดระวังถึงเพียงนี้ เพราะขึ้นชื่อว่าเป็นหญิงแม่ทั้งหมด จะเป็นมารดาก็ตาม เป็นธิดาก็ตาม เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ทั้งนั้น (วิ.มหา.อ. 1/3/173) ดังนั้น การที่ภิกษุกอดมารดา สัมผัสกายของมารดาด้วยความรักในฐานะบุตรที่มีต่อมารดา หรือภิกษุที่อุ้ม กอด จับต้องกายของลูกสาว ด้วยกำหนดในใจว่าเป็นลูกสาว ไม่เจือปนด้วยความกำหนดในราคะ แม้การกระทำเหล่านี้ก็ไม่ควรแก่ความเป็นพระภิกษุ

สำหรับกรณีทีภิกษุแสดงความเคารพต่อมารดาด้วยการกราบ การไหว้นั้นมีพระวินัยกำหนดไว้ชัดเจนแล้วในวินัยปิฎก จุลวรรค ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงกราบ ไม่พึงลูกรับ ไม่พึงไหว้ ไม่พึงทำสามีจิกรรมแก่มาตุคาม รูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.จ. 7/405/322)

ส่วนข้อแย้งที่ว่า มารดาบิดาเปรียบเหมือนพระอรหันต์ของลูกนั้นไม่ปรากฏข้อความนี้ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ในพระไตรปิฎกนั้นมีแต่ท่านเปรียบบิดามารดาเป็นพระพรหมของลูก ปรากฏในพรหมสูตรว่า “...คำว่า “พรหม” นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา...เพราะมารดาบิดามีอุปการะมากบำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรมารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม” (อ.จ.ต.ก. 21/63/107) อนึ่ง คำว่า พรหมในที่นี้ท่านเปรียบเอาพระคุณของบิดามารดาที่มีอุปการะต่อบุตร ไม่ได้หมายถึงเอาลักษณะทางกายภาพว่าเป็นพรหมจริง แต่หากจะหมายถึงพรหมจริงๆ ก็ไม่ใช่บุคคลที่ภิกษุจะกราบไหว้ได้ ข้อความอุปมานี้มีลักษณะเช่นเดียวกับพุทธพจน์ว่า “มารดาเป็นมิตรในเรือนตน” (ส.ส. 15/53/68) ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ใครๆ ในเรือน มีความรัก และความปรารถนาดีต่อทุกคนในบ้านนั่นเอง ไม่ได้หมายถึงมิตรที่มีอายุเท่ากันหรือเพื่อนกันในความหมายทั่วไป

จากบทบัญญัติพระวินัยที่นำมาแสดงและตัวอย่างในบทวิภังค์ บทวินิตวัตถุและถ้อยคำของพระอรธกถาจารย์แสดงสอดคล้องกันว่า สถานะของมารดาในพระวินัยนั้นเสมอด้วยสตรีโดยทั่วไป ที่เป็นวัตถุแห่งอาบัติตามวินัยข้ออื่นๆ การที่ภิกษุกราบ จับต้องกายมารดา หรือปรนนิบัติมารดาในลักษณะที่ขัดต่อพระวินัยย่อมถือว่าเป็นความผิดตามพระวินัยทั้งสิ้น

5. แนวปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์กับมารดาตามพระวินัย

การปฏิบัติตัวของพระภิกษุต่อมารดานั้นเป็นเรื่องที่เกิดข้อขัดแย้งในตัวของพระภิกษุเอง ระหว่างความเป็นพระและความเป็นลูกมีสถานะทับซ้อนกันอยู่ แต่การสงเคราะห์มารดานั้นมีแนวทางที่เหมาะสมหลายแนวทางที่ไม่ต้องผิดพระวินัย ดังเช่นพระพุทธานุญาตทรงโปรดพุทธมารดาด้วยทรงแสดงธรรมบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และในอรรถกถา จุนทสูตรได้แสดงวิธีการสงเคราะห์มารดาของพระสารีบุตรด้วยการแสดงธรรมแก่นางสารีจนบรรลุโสดาบัน จะเห็นว่า การสงเคราะห์มารดาที่พระศาสดาและพระอัครสาวกได้แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างนั้น คือ การอนุเคราะห์ที่เกี่ยวเนื่องด้วยธรรม

สำหรับการเลี้ยงดูมารดาบิดานั้นยังถือว่าเป็นเรื่องที่ภิกษุควรทำและยังทำได้อยู่ตราบเท่าที่ไม่ผิดพระวินัย ดังตัวอย่างในเกสัชชกรณวัตถุวรรค ตติยปาราชิกว่า ภิกษุนำมารดาไปสูวิหารแล้วก็ปฏิบัติ ควรทำ

บริกรรมทั้งปวงแต่อย่าจับต้อง ควรให้ของควรเคี้ยว ของควรกินแก้มารดาด้วยมือตน (วิ.มทา.อ. 1/2/132) แม้การปรุงยาให้มารดาก็ไม่ถือว่าผิดพระวินัย (หากปรุงยาให้ผู้อื่นผิดวินัย) ให้สิ่งของที่หายกให้ด้วยศรัทธาแก้มารดาบิดา ก็ไม่เป็นศรัทธาไทยวินิบาต แม้นในฎีกาชื่อวิมตวิโนทนีก็รับรองว่า ภิกษุให้สิ่งของต่างๆ แก้มารดาบิดาด้วยประสงค์ว่ามารดาบิดาจักขายสิ่งที่เราให้นี้เลี้ยงชีพก็ควรอยู่ ดังปรากฏว่ามีพระภิกษุรูปหนึ่งบวชมา 12 ปี แต่ไม่บรรลุลุทธิใดใด จึงคิดว่าจะลาสิกขาไปเลี้ยงดูบิดามารดาอย่างน้อยก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ขณะที่จะกลับไปบ้านนั้นได้ผ่านวัดพระเชตุวันจึงเข้าไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงรู้อาระจิตของภิกษุนั้นจึงแสดงธรรมสารสรุปว่า แม้บรรพชิตก็สามารถเลี้ยงดูบิดามารดาได้ เมื่อทราบดังนั้นท่านจึงนำอาหารบิณฑบาตไปให้บิดามารดา กิน นำผ้าจีวรที่ท่านได้มาใหม่ไปมอบให้แก้มารดาบิดา ส่วนตัวท่านเองถึงกับผอมโซและใส่จีวรอันเก่าคร่ำคร่าอยู่เช่นนั้น ภิกษุเหล่านี้เห็นเช่นนั้นก็สอบถามเอาความจริง เมื่อทราบความจริงจึงพากันโพทะนาติเตียนและกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ทรงเปล่งสาธุการ และตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายอย่าติเตียนภิกษุนั้นเลย ถึงโบราณบัณฑิต ก็ได้อุปการแม่แก่เหล่าชนผู้มีโชติด้วยอำนาจแห่งความเป็นผู้มีคุณ ก็การทำอุปการแก้มารดาบิดาเป็นภาระของภิกษุนี้จากตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ภิกษุนี้สามารถดูแล อุปัฏฐานบิดามารดาได้ แต่ต้องอยู่ในกรอบของพระวินัยและความเหมาะสมซึ่งสามารถสรุปแนวทางปฏิบัติสำหรับภิกษุต่อมารดาได้ดังนี้

1. ควรระลึกเสมอว่ามารดานั้นเป็นสตรีตามบทบัญญัติของพระวินัย พระภิกษุควรวางตนให้เหมาะสม ไม่พึงกราบ ไม่พึงสัมผัสกาย ควรเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ที่คิดว่าเพราะเป็นมารดา ไม่ได้สัมผัสด้วยราคาหรือแม้แต่การกราบนั้น จะอ้างว่าไม่ได้กราบมารดาที่เพศสตรี แต่กราบที่พระคุณ ข้ออ้างนี้ฟังไม่ขึ้น ตัวอย่างเหล่านี้เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลและพระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้แล้วว่า แม้จะเป็นมารดาก็มีความผิดในเพราะการสัมผัสกาย ในเพราะการกราบมาตุคามภิกษุผู้เคารพเอื้อเฟื้อในพระวินัยไม่ควรกระทำ ในกรณีนี้ภิกษุต้องดูแล อุปัฏฐานมารดาที่ป่วยนั้น หากต้องมีการสัมผัสกายควรให้ผู้อื่นกระทำแทน หากผู้ที่กระทำแทนนั้นก็ไม่มีอีก ภิกษุนี้ควรพิจารณาลาสิกขาจากความเป็นภิกษุเสียก่อนแล้วพึงดูแลมารดานั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอื้อเฟื้อต่อพระวินัยด้วยและยังอำนวยความสะดวกในการดูแลมารดาในฐานะบุตรอีกประการหนึ่งด้วย

2. การบำรุงมารดานั้นเป็นสิ่งที่พระภิกษุกระทำได้และพึงกระทำ แต่ต้องด้วยวิธีการที่เหมาะสมและไม่ขัดต่อพระวินัย เช่น การเทศน์สอนด้วยธรรมะ การให้สิ่งของต่างๆ เช่น อาหาร เสื้อผ้า หรือการปรุงยาเพื่อรักษาพึงเลี้ยงกายด้วยบริการเครื่องอำนวยความสะดวกและเลี้ยงใจด้วยธรรมะ การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ การทำตัวเป็นอนุสาวรีย์ที่ดีของบิดามารดา เคารพในคำสั่งสอนและปฏิบัติตามคำแนะนำ เช่นนี้ที่ชื่อว่าได้บำรุงบิดามารดาทั้งกายและใจ

6. สรุป

แม้พระพุทธศาสนาจะยกย่องให้เกียรติสตรีว่ามีศักยภาพในการบรรลุธรรมเหมือนบุรุษ และพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตอุปสมบทให้แก่สตรี ซึ่งถือเป็นการปฏิวัติสังคมอินเดียในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ที่ยกสตรีขึ้นในพิธีกรรมทางศาสนาได้ แต่อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนายังมีทัศนะว่า สตรีเป็นศัตรูแก่บุรุษที่ประพฤติดุกรรมจรรยา [เช่นเดียวกับบุรุษเป็นศัตรูแก่สตรีที่ประพฤติดุกรรมจรรยา] ดังนั้น จึงมีพระวินัยสำหรับภิกษุเกี่ยวกับสตรีไว้เป็นจำนวนมาก สตรีในพระวินัยนั้นมี 2 ประเภท คือ สตรีแรกเกิดและสตรีที่รู้เพียงสา การสัมผัสกาย การพูดคุย การกราบไหว้ในสตรีทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นอาบัติตามที่บัญญัติไว้

เมื่อพิจารณาตามสิกขาบทพบว่า สถานภาพของมารดาไม่ได้ต่างไปจากสถานะของสตรีทั่วไปเลย จึงเป็นวัตถุแห่งอาบัติตามที่สิกขาบทนั้นๆ ที่บัญญัติไว้ แม้นในอรรถกถาก็อธิบายชัดเจนว่า ขึ้นชื่อว่าเป็นหญิงแม้ทั้งหมด จะเป็นมารดาก็ตาม เป็นธิดาก็ตาม เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ทั้งนั้น ดังนั้น การที่พระภิกษุกราบไหว้

มารดาที่ดี สัมผัสกายมารดาที่ดี ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เอื้อเพื่อต่อพระวินัย อย่างไรก็ตาม ภิกษุแม้จะบวชแล้วก็ยังคงมีฐานะเป็นบุตรอยู่ จึงมีภาระหน้าที่ในการบำรุงบิดามารดา ดังนั้น แนวทางที่ภิกษุพึงปฏิบัติต่อมารดานั้น จึงควรทำในขอบเขตที่ไม่ละเมิดพระวินัย บัวไม่ให้ช้ำ ธรรมไม่ให้หมอง เช่น การบำรุงกายมารดา ด้วยการเอื้อเพื่อวัตถุสิ่งของ เครื่องใช้ อาหาร ปัจจัย เสื้อผ้า และบำรุงใจมารดา ด้วยการไปเยี่ยมเยียน ถามได้สารทุกข์สุขดิบ และที่สำคัญคือการอนุเคราะห์มารดาให้เข้าถึงธรรม มีสัมมาทิฐิ ดังเช่นพระสารีบุตรเถระได้บำเพ็ญให้เห็นเป็นตัวอย่างมาแล้วในอดีต จึงจะถือว่าได้ทำหน้าที่ทั้งพุทธบุตรและมารดาบุตรได้อย่างสมบูรณ์

บรรณานุกรม

- ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ. 2554. บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธานุญาต : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เปรม หิมจันทร์. 2521. บทบาทสตรีในอินเดียนวรรณคดีบาลี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2546. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหากมล ถาวโร (มิ่งคำมี). 2543. สถานภาพสตรีในพระพุทธานุญาต. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2546. พระไตรปิฎกและ อรรถกถาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.